

Tűzre, vízre vigyázzatok!

A tűzvédelmi nevelés

VÁGÓ IRÉN

A romló tűzvédelmi statisztikák, a súlyos tüzesetek azt jelzik, hogy a tűzvédelmi nevelés hagyományos formái nem eléggé hatékonyak. A tűzokozók között igen sok 3-10 éves gyerek (fiú) van, és sok gyerek válik a tűz áldozatává. A szakképzésbe itt-ott beépült tűzvédelmi ismeret vagy a sokszor teljesen formális munkahelyi tűzvédelmi képzés úgy tűnik már túlságosan késő.

Két út, amely nem járható

A Tűzoltóság Országos Parancsnoksága (ma: Tűz- és Polgári Védelmi Parancsnokság) a korábbi években is tiszteletre méltó erőfeszítéseket tett az iskolai tűzvédelmi ismeretterjesztésre. Vetélkedőket szerveztek, és szórólapokat, tűzvédelmi társasjátékokat adtak az iskoláknak. A verses, mesés, humoros füzetecskék a tapasztalatok szerint már eleve nem jutnak el minden gyerekhez (és elsősorban a különösen veszélyeztetett, deviáns gyerekek nem kapnak belőlük), ezeket az iskolák legtöbbször jutalmazásra használják. S akikhez eljutnak ezek az anyagok, azok sem tanulási céllal veszik kezükbe, hanem annak tekintik, ami: játéknak, mesének. Ám ha a reklámhordozók, az ismeretterjesztő füzetecskék elérik valós céljukat, a figyelem, érdeklődés felkeltését, akkor még mindig megoldatlan, hogy kihez vagy mihez forduljon a gyerek a kérdéseivel, a nagyobb elmélyülés igényével; hisz nyilvánvalóan semmilyen tűzvédelmi propaganda nem pótolja a tervszerű pedagógiai tevékenységet.

A pedagógusok azonban maguk is tájékozatlanok tűzvédelmi kérdésekben, és teljesen tanácstalanok a számukra – legalábbis tantervi szinten – előírt tűzvédelem tanítását illetően. Az 1978-as tanterv szerint működő iskolákban ugyanis tanulnának a gyerekek tűzvédelmet az osztályfőnöki órákon, 4-8 óra időtartamban; de a pedagógusok valójában nem tudnak megbirkózni a feladattal. A tanterv meglehetősen zavaros, a tematika sok esetlegeséget tükröz. „A házi balesetek és megelőzésük” című részben például a következőket kellene megtanítani a 3. osztályos gyerekeknek: „Házi munka veszélyforrásai: a tűz szikrája, lángja, parazsa (a gyerekek által okozott tüzek, a legelemibb tűzmelegelőzési eljárások, magatartás tűz esetén), a szivárgó vagy égő gáz...” (Tanterv 1978. 41.). Nem csoda a pedagógusok tanácstalansága, hisz nincsenek taneszközök, de még tanári kézikönyv sem. Így azután marad egy-egy tűzoltó apuka meghívása az osztályfőnöki órákra, akinek ugyancsak nehéz, szinte megoldhatatlan feladatot jelent döntően műszaki jellegű tűzvédelmi ismereteinek pedagógiai transzformációja, és a kisgyermek életkori sajátosságait figyelembe vevő adaptációja. És még mindig ez a legjobb eset, sokkal gyakrabban történik ugyanis, hogy teljes egészében „ejtik” ezt a témát az általános iskolában.

Mindennapi kultúra – önvédelmi képességek

Az általános iskola azonban nemcsak a hétköznapi tűzvédelmi kultúra tanítását hagyja el. A pedagógiai közgondolkodás mindmáig igen elnagyolt, periférikus területe a mindennapi élet kultúrájának fejlesztése. Pedig az intézményes nevelés legelső színtere az óvoda még rendkívül sokat vállal az emberek mindennapi életét átszövő – elsősorban szokás jellegű – cselekvések gyakoroltatásával, türelmes, de igen következetes ellenőrzésével. A mindennapi élet területei közül az óvoda elkezd a mindennapi érintke-

zés, az étkezési kultúra, öltözködés, testápolás, közlekedésbiztonság és az ünneplés kultúrájának fejlesztését.

A mindennapi élet kultúrája természetesen nem szűkíthető kizárólag a fenti területekre, s még kevésbé egyszerűsíthető az alapvető önkiszolgálási szokások elsajátítására. Az azonban vitathatatlan, hogy az óvoda megteremti az alapokat, de a tervszerű fejlesztő munka nemigen folytatódik az iskolákban. A pedagógusok többsége – bár tanítványainál naponta tapasztalja a kultúrátalanságot – a családi szocializáció köreit nem kívánja megzavarni. Az iskola szocializációs szerepe azonban az elmúlt években nem csökkent, hanem nőtt. A kisiskolások egyre több időt töltenek az iskolában, és egyre kevesebbet otthon; a családi szocializáció hiányait csak az iskola tudja pótolni.

Több mint tíz évvel ezelőtt, amikor elindítottuk az Értékközvetítő és Képességfejlesztő Pedagógiai programot (ÉKP) megkíséreltük mindezen körülmények figyelembevételét. Az ÉKP a képességek teljes körének fejlesztését, a kultúra valamennyi szegmensének közvetítését tűzte ki célul. A mai általános iskola túlzott intellektualizáló-verbalizáló jellegének ellensúlyozásaként kiemelt jelentőséget kapott a programban a művészeti, szociális, testi-manuális, a technikai és önvédelmi képességek fejlesztése; a magas kultúra mellett a mindennapi élet kultúrájának közvetítése is. Mivel az ÉKP igen változatos tevékenységrendszerrel működött – a hatékonyabb képesség- és személyiségfejlesztés érdekében – jelentősen átalakítja, bővíti a hagyományos tananyagstruktúrát is. Ebben a programban az 1978-as tantervben előírt 8 tantárggyal szemben harmadik osztály végéig 30-35 tantárgyi blokkal ismerkednek meg a gyerekek. Így önálló tantárgyként (tantárgyblokkként) kerülhettek a tananyagba olyan – elsősorban szokásrendszerként funkcionáló – objektívációk, mint a tűzvédelem, az egészségvédelem (az emberismeret részeként) és a közlekedésbiztonsági ismeretek.

Tűzvédelem az Értékközvetítő és Képességfejlesztő programban

Az új tantárgyblokkok közül különösen sikeresnek bizonyult a tűzvédelmi nevelés, melynek keretében tűz megelőzési célú szokásjellegű cselekvéseket, tűz esetére pedig hatékony tűzjelzést és menekülést biztosító tevékenységeket tanítunk, gyakoroltatunk. A tűzvédelmi programcsomaghoz tanterv, követelményrendszer, tűzvédelmi munkafüzet és feladatgyűjtemény, valamint a pedagógusok háttérismereteit bővítő szöveggyűjtemény tartozik. A taneszközöket *Sáfrány Péter* gyógypedagógus-tűzoltó készítette.

A képességfejlesztő kísérleti 3. osztályok számára készült tűzvédelmi programot 1984-ben 6 osztályban, a következő évben pedig 20 osztályban próbáltuk ki. A tanítókat kétszer 3 órában készítettük fel, a tanítás tömbösítve heti 1 technika órán folyt. A tanterv célkitűzéseinek megvalósítása, a követelmények teljesítése, a munkafüzet megfelelő feldolgozása osztályonként másfél-két hónapot, azaz 6-10 tanítási órát igényelt. A tanítás teljes intervallumában szerveztünk szaktanácsadást, óralátogatásokat, az óraelemzésekkel menet közben is segítve a pedagógusok munkáját. Az eredményességet nem csupán a gyerekek mérésekkel igazolt tudása, tűzvédelemmel kapcsolatos képességeik, attitűdjük pozitív irányú változása bizonyította, hanem az a tény is, hogy mind a tanulók, mind pedig a tanítók megkedvelték ezt a tantárgyat. A kísérlet 3. osztályos hatásvizsgálatában (Vágó I.-Balázs É.-Kocsis M. 1990) közel 50 féle teljesítmény mérésére került sor, a tűzvédelmi program sikerének döntő bizonyítéka, hogy a kísérleti osztályba járó gyerekek fölényét egyetlen más teljesítmény mérésében sem tapasztaltuk. Még nagyobb jelentőséget tulajdonítunk azonban annak a szintén 3. osztály végi mérési eredményünknek, mely szerint a gyerekek nemcsak tudják, hanem szeretik is a tűzvédelem tantárgyat. Az érzelmi elfogadás vagy elutasítás tesztelésére minden egyes tantárgyat 8 ellentétes melléknévpárt tartalmazó attitűdskálán értékeltünk a gyerekekkel.

A gyerekek tehát úgy nyilatkoztak, hogy a tűzvédelem változatos, kellemes, fontos, hasznos és érdekes volt, és elsajátítása nem okozott számukra különösebb nehézséget. 34 tantárgy preferenciasorában a tűzvédelem az igen előkelő 15. helyre került, megelőz-

ve olyan tantárgyakat, mint a testnevelés, rajz, néptánc vagy éppen a sakk. A mérés egyértelműen bizonyította, hogy a tűzvédelem kisiskolás korban eredményesen tanítható, ha kellő feltételeket (óraszám, taneszköz, tananyag, pedagógusok továbbképzése) teremtünk.

Tűzvédelem mindenkinek

Kezdeményezésünkről beszámolt a sajtó, a televízió és a filmhíradó is; ennek nyomán kaptunk felkérést a BM Tűzoltóság Parancsnokságától, hogy készítsünk tűzvédelmi programcsomagot a hagyományos tanterv szerint tanuló kisiskolások számára is. A Képességfejlesztés Országos Innovációs Központja elvállalta ezt a feladatot, mert úgy gondoltuk, hogy a mindennapi tűzvédelmi kultúra az általános műveltség része, s mert evidensnek tartjuk, hogy az ilyen nélkülözhetetlen (életbevágóan fontos) ismeretek, készségek alapjait a mindenki számára elérhető (és kötelező) általános iskolában kell lerakni; s nem utolsósorban azért, mert korábbi tapasztalataink alapján képesnek éreztük magunkat egy ilyen program összeállítására. A tűzvédelmi nevelés 5 területét jelöltük ki, amelyekben feltétlenül ismereteket szándékoztunk közvetíteni a 9-10 éveseknek:

- 1) tűzgyújtás, tüzelés
- 2) tűzjelzés, segélykérés
- 3) menekülés
- 4) tűzoltás (kis tűz elfojtása)
- 5) tűzmegeelőzés

Célszerűnek láttuk egy olyan minimális ismeretanyag elsajátítását, amely „a csinálás”, az önvédelmi jellegű tevékenységvégzés racionalitását megalapozza; s amely az egyszerű, készségszintig begyakorolt mozgássorok elsajátításán túli akaratlagos cselekvések preventív, önvédelmi jellegét is biztosíthatja. A gyerekek a tanév elején megkapják a számukra is érthetően megfogalmazott három szintű (megfelelt, jó, kiváló) követelményrendszert, amelyből a 4. osztályosok jó szinten elért teljesítményét mutatjuk be. Jó szint:

Tudok helyesen és biztonságosan gyufát és gyertyát gyújtani.

Nem gyújtok titokban tüzet, és társaimat is figyelmeztetem a gyújtogatás veszélyeire.

Fel tudok sorolni 4-5 tűzjelzési módot.

Tudom a tűzoltóság és a rendőrség telefonszámát.

Tudom tömören és pontosan értesíteni a tűzoltókat egy feltételezett tüzről.

Fel tudok idézni legalább 8 fontos tűzvédelmi szabályt.

Tudok helyesen tábor tüzet gyújtani az arra kijelölt helyen, és biztonságosan el is oltom.

Tudom, hogyan kellene kimenekülnöm a lakásunkból és az iskolából tűz esetén.

Felnőtt felügyelete nélkül csak olyan tüzzel járó tevékenységet végzek, amit szüleimmel vagy tanárainkkal alaposan begyakoroltam.

A program gerincét egy integrált munkafüzet (*Sáfrány Péter: Tűzvédelmi munkafüzet*, Budapest, 1989) és a hozzá tartozó feladatgyűjtemény (*Csik Endre-Sáfrány Péter: Tűzvédelmi feladatok*, Törökbálint, 1990) alkotja. A taneszközök tervezésénél abból kellett kiindulni, hogy a tűzvédelem tanításához önálló órakeretet valószínűleg nem tudnak biztosítani az iskolák. Ezért a munkafüzet minden egyes oldalát az alsó tagozatban tanított 7 tantárgyhoz (anyanyelv, matematika, környezetismeret, technika, rajz, ének, testnevelés), illetve az osztályfőnöki órák tematikájához illesztett, valamint szabadidőben és otthon végezhető tevékenységekből állítottuk össze. Egy-egy oldal a tűzvédelmi nevelés fő területeihez (megelőzés, gyújtás, jelzés, menekülés, oltás) kapcsolódó feladatokat tartalmazza. A lap alján az adott területhez tartozó norma, fontos feladat, szabály található a fő területek emblémáival jelölt keretben; az oldalak bal felső sarkán pedig az az ajánlás, hogy milyen foglalkozáson illetve hol célszerű elvégezni és gyakorolni a feladatokat. Ez a szerkezetű munkafüzet a legkülönbözőbb tantárgyakhoz kapcsolódva, bármely órán előkerülhet, s olykor csupán 5-10 perces időigényével, igazán nem rövidíti meg az órarend szerinti tanórát. Illusztrációként matematikaórára ajánlott tűzmegeelőzési, anyanyelvórára javasolt tűzjelzési és környezetismeret foglalkozáson végezhető tűzoltási feladatsort mutatunk be.

OSZTÁLYFŐNÖKI, MATEMATIKA, OTTHON

1. Vizsgálj meg az alábbi táblázatot!

ÉLETKOR, NEM	1981	1982	1983	1984	1985	össz.
1. 0-6 éves korig (fiúk)	28	18	26	21	19	
2. 0-6 éves korig (lányok)	7	6	4	3	2	
3. 6-10 éves korig (fiúk)	28	29	29	44	34	
4. 6-10 éves korig (lányok)	3	3	6	4	4	
5. 10-14 éves korig (fiúk)	2	5	10	5	18	
6. 10-14 éves korig (lányok)	2	-	-	-	-	
összesen						

a) Figyeld meg, hogy a különböző életkorú fiúk és lányok milyen arányban okoznak tüzet!

b) Írd le veszélyeztetettség rangsorban a táblázatban szereplő sorszámokat!

c) Kik vannak a legvesélyeztetettebb helyzetben?

d) Milyen korúak és neműek azok a gyermekek, akik játékok és más tevékenység közben a legkevésbé tüzet okozzák?

e) Te melyik csoportba tartozol? Kereteld be a megfelelő sorszámot a rangsorban!

3. Tanították-e neked otthon a szabályos tűzgyújtást? Ha igen, ki?

 Ne engedd meg, hogy óvodás gyermeket küldjenek gyufát vásárolni!

KÖRNYEZETISMERET

1. Oltás el gyertyát és égő papírt vízszekendővel vagy fedővel írd le, hol, milyen körülmények között gyakoroltad!

2. Mely tárgyak segíthetik az emberek menekülését és mentését lakástűz esetén? Rajzolj le egyet!

3. Jegyezd meg!

Ne használj liftet égő házban!

Szorts az orrod elé vízszekendőt, törülközőt, konyharuhát!

Boríts magadra befedve testet, fűrdőköpenyt, törülközőt, fűrdőlepedőt, pátét!

4. Mít tít a rajz? Írd le!

Ne játszz a tűzzel!

1. ábra

A hagyományos tanterv szerint működő iskolákban 1990 januárjában indult el a tűzvédelmi program kipróbálása, miután a tanítókat 4 órás továbbképzéssel felkészítettük, és az önként vállalkozó osztályoknak ingyenesen eljuttattuk a szükséges taneszközöket. A programfejlesztést és a munkafüzet 10 000 példányban való megjelentetését a BM TOP anyagi támogatása tette lehetővé.

A 3-4. osztályosoknak szánt munkafüzetet átlagosan egy tanévnyi (keresztféléves) idő alatt dolgozták fel az iskolák, így 1991. március elejétől a tanév végéig lehetőség nyílt a program eredményességét vizsgáló tudás-képesség és attitűdmérések lebonyolítására a megmértetést önként vállaló 33 osztályban.

Eredmények

A kapott eredmények durva közelítéssel a 10 éves magyar gyerekekre jellemzőnek tekinthetők, mert bár a minta nem reprezentatív, a tanyai iskolák kivételével minden településtípus szerepelt a vizsgálatainkban.

A iskolák nagysága is igen változatos a mintában. A mindössze négy alsótagozatos osztályt működtető tagiskolától az 1500 gyereket befogadó lakótelepi mamutiskoláig, az általános művelődési központ (ÁMK) keretében működő iskoláig mindenféle oktatási intézményben folytattunk méréseket az ország egész területén.

A tűzvédelmi tudás- képesség és attitűdvizsgálat átlagos helyzetű oktatási intézményekben átlagos adottságú gyerekek közreműködésével zajlott; és annak a pedagógiai munkának az eredményességét regisztrálta, amelyet az átlagosnál nyitottabb, vállalkozó szellemű pedagógusok irányításával végeztek a kisiskolások. A kísérleti osztályok teljesítményét szűk körű, szintén hangsúlyozottan átlagos összetételű kontrollmintával hasonlítottuk össze. Egy nagyobb és egy kisebb város hat olyan tanulócsoportjának tűzvédelmi ismereteivel, akik csupán egy-két osztályfőnöki órán foglalkoztak korábban tűzvédelemmel. Olyan mérési eljárásokat próbáltunk kialakítani, amelyek nem csupán a gyerekek tűzgyújtási, -megelőzési, -oltási és -jelzési ismereteibe nyújtanak bepillantást, hanem néhány standard feladathelyzetben konkrét cselekvéses próbában igyekeztünk alkalmat teremteni a tűzvédelmi képességek manifesztálódására. A tűzvédelmi ismeretek közül azokat a bázisismereteket vontuk csak be a vizsgálat körébe, amelyről mindenki feltételezi, hogy a családi szocializációban, látens tanulással úgyszólván elsajátítja minden kisgyerek 8-10 éves korára. Ez a közmegegyezés tette lehetővé, hogy a kontrollosztályok ún. „nav” tanulóival is ugyanazt a teszt-sorozatot vegyük fel.

Általános mérési és köznapi tapasztalat, hogy a tárgyi tudásnak csak egy része aktívulódik egy-egy probléma megoldásakor, akkor is ha a helyzet nem túlságosan bonyolult, és nem különbözik jelentősen a begyakorolt alkalmazásoktól. Az égő tűz (a legkisebb is) azonban minden esetben olyan speciális veszélyhelyzetet anticipál, amely valósággal lebéníthatja a személyt, és megakadályozhatja a még oly szilárd ismeretek mobilizálását is. A felmérésben ezért két írásbeli feladat mellett egy valóban cselekvéses (gyertyagyújtás) és egy szóbeli tűzjelzési feladat is helyet kapott.

Teljesítménymérések

Az első írásbeli feladatban 7 hiányos mondatot kellett a gyerekeknek kipótolni; 5 esetben a tűz megelőzéshez kapcsolódó közismert normát kellett kiegészíteni, a 6. a tűzoltóság telefonszámának megadását igényelte, az utolsó mondat pedig az enyhe égési sérülések célszerű kezelési módjára kérdezett rá.

A sikeres megoldások aránya a kísérleti csoportban 73 és 98%, a kontrollban 30 és 96% között ingadozott. Jelentős tájékozatlanság mutatkozott a kontrollgyerekek körében az égési sérülések kezelési módját illetően, sokan kimondottan veszélyes megoldást, zsír használatát ajánlották. Ijesztő eredménynek tartjuk, hogy a kontrollmintában szereplő tízéves gyerekeknek mindössze a fele tudná értesíteni a tűzoltókat – lenne képes bármilyen pontatlanul is, de jelezni egy tűzesetet – egyszerűen azért, mert csak 50,8%-uk ismeri a tűzoltóság 05-ös telefonszámát. (A kontrollminta telefonellátottság szempontjából az országos átlagnál jobbnak tekinthető, mert városi osztályokról van szó.)

A második írásbeli feladatban a helyes, veszélytelen tábornagygyújtás szabályait kellett leírni a gyerekeknek, kötetlen formában. A szabályok ismertsége a kísérletben résztvevőknél 10 és 78% között mozgott, a kontroll gyerekeknél 0 és 45% közötti.

A tűzveszélyt nem okozó napi életvitelhez nélkülözhetetlen tűzgyújtási képességek mérésére terveztük a 3. ún. „cselekvéses” feladatot, amelyben a biztonságos gyufa és gyertya használatot, a tűzgyújtás begyakorlottsági szintjét, a tűz látványa által keltett szorongás mértékét kívántuk vizsgálni.

A feladat végrehajtásában ezúttal nem annyira a kísérleti és kontrollgyerekek, hanem a nagyvárosi és a községi, falusi gyerekek között mutatkozott jelentős különbség. A mérési biztosok beszámolója alapján tudjuk, hogy a budapesti és a nagyvárosi lakótelepeken lakó gyerekek (főleg lányok) némelyike nagyon kevésszer gyújtott tüzet még életében. Sokan bevallották, hogy az iskolában tűzvédelem órán gyújtottak életükben először és eddig utoljára gyufát. Otthon a szülők túlzottan őket, felügyelet mellett sem engedik, hogy lángot lobbantsanak, pl. a gáztűzhelyt begyűjtsák. Nem egy szülő akad, aki inkább mikrohullámú sütőt vásárol, hogy abban melegítse meg a gyerek az ebédjét, minthogy megtanítsa tízéves csemetéjét a biztonságos gázgyújtásra. Az emeletes házban lakó kisiskolások döntő többsége gyertyát sem gyújthatott még életében, hisz a karácsonyfákat színes elektromos gyertyák díszítik, a születésnap tortán is csak legfeljebb elfújhatják a gyerekek a lángot.

A kontrollcsoportba tartozó gyerekek viszont kertes házban élnek, ahol a gyertyához hasonló rendeltetésű nyíltlángú világítóeszközök (petróleumlámpa, viharlámpa, mécses) használata sokkal megszokottabb. Agyakorlottság fokozza a biztonságérzetet, csökkenti a szorongást, a mozgáskoordinációs problémákat. Hasonlót tapasztaltunk a kísérletben résztvevő kisvárosi és falusi tanulóknál is.

A legutolsó „próbatétel” gyerekek számára egy lakástűz jelzése volt. A tűzvédelmi kísérletben résztvevő gyerekek 50%-kal jobb teljesítményt nyújtottak a tűzjelzésben, mint a kontrollok: mind az alapvető, mind a kiegészítő információ adásában. Két nélkülözhetetlen adatféleség esetében még tetemesebb /százszázalékos/ a kísérlet főlénye: a veszélyeztetettek körének meghatározásában és a bejelentő személyének azonosíthatóságában.

Attitűdvizsgálat

A még oly színvonalas taneszközök, a legjobb tantárgyfejlesztési elképzelések is kevés sikerrel kecsegtetnek, ha a gyerekek visszautasítják valamely ismeretrendszer elsajátítását, ha nem sikerül az adott tantárgy iránti tartós pozitív beállítódást kialakítani. Hogy

ezt a célkitűzést a tűzvédelem esetében mennyire voltunk képesek megvalósítani azt a korábban bemutatott tantárgyi attitűdméréssel kívántuk ellenőrizni.

A választott módszer azonossága lehetővé tette, hogy összehasonlítsuk a 230 képességfejlesztő program szerint tanuló gyerek tantárgyi preferenciáit (1985-ös mérés), a hagyományos iskolákban tűzvédelmet tanuló 730 (ugyancsak 10 éves) gyerek adataival.

Ha az összesített átlagértékek alapján egy közös rangsorrendbe (lásd 1. táblázat) állítjuk a két csoport tantárgyi attitűderedményeit, igen érdekes sajátosságokra figyelhetünk fel. A leginkább preferált tárgy a tűzvédelem a hagyományos osztályokban, a maga

Hagyományos osztályok 1991-es adat			Képességfejlesztő osztályok 1985-ös adat		
tantárgy	átlag	átlag 8	tantárgy	átlag	átlag 8
tűzvédelem	11,03	1,38			
			irodalom	12,22	1,52
			tűzvédelem	12,65	1,58
			rajz	12,88	1,61
			testnevelés	12,94	1,61
			nyelvtan	12,98	1,62
			ének	13,39	1,70
			környezet	13,65	1,70
			technika	13,73	1,71
rajz	14,52	1,81			
testnevelés	14,64	1,82			
irodalom	14,67	1,83			
technika	10,00	1,87	matematika	15,97	1,99
matematika	15,60	1,94			
környezet	16,16	2,00			
ének	17,64	2,20			
nyelvtan	17,97	2,24			

1. táblázat

A tantárgyak sorrendje a nyolc attitűddimenzió összesített átlagértékei alapján

11,03-as ($X=1,38$) összesített átlagértékével, ahogy mondani, szokás utcahosszal vezet. Az összesített lista további helyein a képességfejlesztős gyerekek tantárgyai állnak egytömbben, kis értékkülönbségekkel, alacsony számértékekkel, melyek igen jó tantárgyi viszonyulást mutatnak. A képességfejlesztő kísérleti programban résztvevők számára kizárólag a matematika bizonyult egy kissé „nemszeretem” tantárgynak. A hagyományos rendszerű oktatásban részesülőknél ezzel szemben az igen kedvelt tűzvédelmet követően egy óriási szakadék után jelenik csak meg a második leginkább elfogadott tantárgy, a rajz. A tűzvédelmet leszámítva sokkal kevésbé pozitív a tantárgyi kötődés a hagyományos osztályokban, mint a képességfejlesztős csoportokban. Nem tartozik szorosan az elemzés tárgyához, de nem hagyható említés nélkül az ének tantárgy nagyfokú elutasítása (ének = 17,64 $X = 2,20$) egy olyan országban, melynek iskolai zenei nevelési módszerét /Kodály módszer/ világszerte mintaértékűnek tartják.

A fentiekből kitűnik, hogy minden valószínűség szerint sikerült a gyerekek életkorához adekvát tananyagot összeállítani, a gyerekek érdeklődését felkeltő, változatos feladatsorokat tartalmazó humoros grafikákkal ellátott taneszközöket biztosítani. Ez utóbbiról a mérések indirekt következtetéseim túl közvetlen információkkal is rendelkezünk. A pedagógusok, és a szaktanácsadók, valamint a tanévzáró méréseket végző mérési biztosok jelentették, hogy a gyerekek spontán megnyilvánulásából egyértelműen kiderült: a tantárgy fő vonzereje számukra a munkafüzet. Sikerült a gyerekek fejlettségéhez igazodó nem túlságosan nehezen teljesíthető követelményrendszert kidolgozni, így a tantárgy tanítása saját vélekedésük szerint sem fárasztotta a gyerekeket.

Az eredmények alapján ajánljuk programunkat mindazon pedagógusoknak, akik szükségesnek érzik a tűzvédelem tanítását és kedvet éreznek programcsomagunk kipróbálására.